

тики. У якості предмета дослідження виступають тенденції і закономірності формування здатності регіональної економічної системи протистояти загрозам економічної безпеці у глобальному економічному середовищі.

Потрібно комплексно використовувати різні методи аналізу проблем економічної безпеки, що значно поліпшить рівень прогнозування економіки та попередження загроз. Моніторинг показників-індикаторів відіграє важливу роль у питанні забезпечення економічної безпеки регіону.

Необхідно також урахувувати зв'язок економіки регіону з іншими регіональними підсистемами: соціальною, інституціональною, демографічною та ін.

Література: 1. Василенко В. Н. Диагностика развития регионов: структура, границы, методы / В. Н. Василенко. – Донецк : Юго-Восток, 2009. – 285 с. 2. Афанасьев В. Моделирование как метод изучения социальных систем / В. Афанасьев // Системные исследования. Методологические проблемы : Еженедельник. – М. : Наука, 1982. – С. 26–46. 3. Экономика региона: структура, состояние, перспективы : монография / И. В. Заблудская, О. В. Додонов, В. А. Горбунов и др. ; НАН Украины. Луганский филиал Института экономико-правовых исследований. – Луганск : Изд-во "Ноулидж", 2010. – 248 с. 4. Аношкина Е. Л. Регионотозидание: институционально-экономические основы : монография / Е. Л. Аношкина. – М. : Академический проект ; Гаудеамус, 2006. – 304 с. 5. Олейников Е. А. Экономическая и национальная безопасность : учебник для вузов / Е. А. Олейников. – М. : Экзамен, 2004. – 768 с. 6. Третяк В. В. Развитие региональных внешнеэкономических связей : вопросы теории и практики : монография / В. В. Третяк. – НАН Украины. Ин-т экономико-правовых исследований. – Донецк : ТОВ "Юго-Восток, Лтд", 2005. – 331 с. 7. Фетисов Г. Г. Региональная экономика и управление : учебник / Г. Г. Фетисов, В. П. Орешин. – М. : ИНФРА-М, 2008. – 416 с. 8. Гранберг А. Г. Основы региональной экономики : учебник для вузов / А. Г. Гранберг. – 5-е изд. – М. : Издательский Дом ГУ ВШЭ, 2006. – 496 с. 9. Региональная экономика : учебное пособие / под ред. М. В. Степанова. – М. : ИНФРА-М, Изд-во Рос. экон. акад., 2002. – 463 с. 10. Громоздова Л. Удосконалення оцінки тенденцій регіонального економічного розвитку / Л. Громоздова, С. Простотіна // Держава та економіка. – 2009. – № 1. – С. 12–16. 11. Большинская И. С. О методике анализа в процес се изменений административно-территориального деления регионов / И. С. Большинская // Бизнес-Информ. – 2007. – № 11. – С. 54–57. 12. Економічна безпека : навч. посібник / за ред. З. С. Варналія. – К. : Знання, 2009. – 647 с. 13. Заблоцкий Б. Ф. Региональная экономика : навч. посібник / Б. Ф. Заблоцкий. – Львів : Новий світ-2000, 2008. – 546 с. 14. Концепція економічної безпеки України // Економіст. – 1998. – № 7/9. – С. 63–82. 15. Экономическая и продовольственная безопасность регионов в условиях аграрной реформы : учебн. пособие / В. И. Богачев, Д. Д. Чертков, Б. Д. Чертков и др. – Луганск : Элтон-2, 2009. – 114 с. 16. Методологічні аспекти досягнення соціально-економічної самодостатності регіону : монографія / О. С. Єфремов, В. М. Тихонов, М. І. Попов та ін. – Луганськ : Вид. СНУ ім. В. Даля, 2002. – 156 с. 17. Жаворонков В. О. Стратегічне управління регіоном: економічна безпека, планування і розвиток : монографія / В. О. Жаворонков, Г. В. Жаворонкова, В. О. Жмуденко. – Умань : ВПЦ "Візаві" (Видавець "Сочинський"), 2010. – 270 с.

Рецензент
докт. екон. наук,
професор Ястремська О. М.

Стаття надійшла до редакції
16.03.2011 р.

УДК 332.132.6

Лук'янихін В. О.
Безуська А. Ю.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЕКОЛОГО-ЗБАЛАНСОВАНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНІВ

Анотація. Проаналізовано основні підходи до розуміння регіонального управління. Розглянуто основні проблеми, на вирішення яких спрямоване управління соціально-економічним розвитком регіонів. Показано структуру регіонального управління. Визначено найбільш значимі цілі еколого-збалансованого управління соціально-економічним розвитком.

Анотация. Проанализированы основные подходы к пониманию регионального управления. Рассмотрены основные проблемы, на решение которых направлено управление социально-экономическим развитием регионов. Показана структура регионального управления. Определены наиболее значимые цели эколого-сбалансированного управления социально-экономическим развитием.

Annotation. The main approaches to understanding regional management are analyzed. The main problems are considered, which solved by means of eco-balanced management of socio-economic development. The structure of regional governance is showed. The most significant objectives of eco-balanced management of socio-economic development are identified.

Ключові слова: регіональне управління, соціально-економічний розвиток, економічно-збалансоване управління.

Сучасна українська та зарубіжна економічна література узагальнює чималий досвід теоретико-концептуальних і прикладних досліджень такого явища, як територіальна організація суспільства. Переважна частина наукових надбань присвячена дослідженню процесів територіального комплексоутворення, економічного районування, розвитку і функціонування територіально-виробничих комплексів, проблемам регулювання соціально-економічного розвитку окремих країн та регіонів.

Покладаючи надію на нові регіональні стратегії, на вибір регіональними громадами концепції сталого (еколого-збалансованого) розвитку, проф. Акімова Т. А. наголошує, що питання управління екорозвитком можуть знайти конкретне втілення лише на регіональному рівні, оскільки вони пов'язані, з одного боку, з особливостями антропогенного навантаження на території, з іншого – з конкретними природними умовами [1]. Герасимчук З. В. також висловлює думку, що ситуація, яка склалася в Україні, вимагає корінної зміни соціально-економічної та екологічної політики не тільки на макрорівні, але й на рівні регіонів. Це пов'язано з глибокими диспропорціями в соціально-економічному розвитку регіонів як у сфері матеріального

виробництва, так і в соціоекологічній сфері, зокрема в частині збереження та розвитку духовного й природно-ресурсного потенціалу територій [2, с. 110]. Такий же підхід сповідують і зарубіжні автори, які наголошують, що проблеми вдосконалення сталого розвитку повинні вирішуватись на місцевих рівнях, де місцева громадськість володіє найбільш об'єктивною та достовірною інформацією про свої місцеві проблеми [3]. У зв'язку з цим дослідження регіонального підходу до забезпечення еколого-збалансованого управління соціально-економічним розвитком є актуальними для України.

Підвищений інтерес до регіональної проблематики є однією із суттєвих ознак українського сьогодення. Це підтверджується активною діяльністю законодавчих та виконавчих органів влади з різних питань регіонального розвитку.

Згідно з Концепцією державної регіональної політики [4] її головною метою є забезпечення високого рівня якості життя людини незалежно від місця її проживання через забезпечення територіально цілісного та збалансованого розвитку України, інтеграції регіонів у єдиному політичному, правовому, інформаційному та культурному просторі, максимально повного використання їх потенціалу з урахуванням природних, економічних, історичних, культурних, соціальних та інших особливостей, підвищення конкурентоспроможності регіонів та територіальних громад.

Ключовими проблемами регіонального розвитку, що вимагають поетапного вирішення, є [5, с. 62]:

високий рівень централізації бюджетної системи України, за якої регіональні органи влади не спроможні забезпечити належний вплив на економічну активність суб'єктів господарювання своєї території, стимулювати нарощення конкурентних переваг регіонів, сприяти адаптації до ринкових умов господарювання;

значні регіональні асиметрії соціально-економічного розвитку, диференціація екологічних проблем;

низький рівень життя населення та поглиблення регіональної диференціації матеріальної забезпеченості, що визначається в основному регіональними асиметріями економічного розвитку;

невідповідність нормативно-правової бази діючим фінансово-економічним та організаційним механізмам регіональної політики, законодавча неврегульованість завдань міжрегіонального і транскордонного співробітництва.

До класиків світової регіоналістики, які зробили значний науковий внесок, зокрема у розуміння змісту та механізмів формування регіональної політики, слід віднести: Й. Тюнена, А. Вебера, В. Кристаллера, Ф. Перру, В. Леонтєва, П. Хагетта, українського вченого Туган-Барановського М. І. Вирішенням проблем екологічної політики займалися: С. Нагель, Л. Колдуелл, Е. Константіні, Ч. Хардин, В. Розенбаум, Е. Дейс, Х. Стреттон, Л. Лінгрен, Д. Хеннінг, Д. Ехарт, Е. Джорс, Д. Девід та ін.

Вирішенню проблематики стійкого розвитку на регіональному рівні присвячені праці: Буркинського Б. В., Бистрякова І. К., Вахович І. М., Волошина В. В., Герасимчук З. В., Злупка С. М., Данилишина Б. М., Долішнього М. І., Дорогунцова С. І., Мельника Л. Г., Паламарчука М. М., Писаренко С. М., Симоненка В. К., Трегобчука В. М., Харічкова С. К., Чумаченка М. Г. та багатьох інших [6, с. 16].

Метою дослідження є вдосконалення теоретико-методичних засад еколого-збалансованого управління соціально-економічним розвитком регіонів.

Реалізація мети зумовила необхідність вирішення таких основних завдань:

- провести аналіз існуючих підходів до розуміння суті управління збалансованим розвитком регіонів;
- дослідити структуру регіонального управління;
- визначити систему цілей управління еколого-збалансованим соціально-економічним розвитком регіонів.

Можна виділити три підходи до розуміння суті управління збалансованим розвитком регіонів. По-перше, управління розвитком регіонів розглядається як сукупність економічних, правових, організаційно-управлінських рішень, спрямованих на забезпечення поєднання інтересів держави й окремих регіонів; по-друге, управління розвитком регіонів тлумачиться як система цілей і завдань органів державної влади та механізмів їх реалізації; по-третє, управління – це комплекс законодавчих, адміністративних та економічних заходів, спрямованих на стимулювання ефективності соціально-економічного розвитку регіонів. Проаналізувавши позитивні сторони та недоліки кожного з наведених підходів, під регіональним управлінням будемо розуміти вид діяльності з розробки, реалізації та регулювання комплексу цілей, заходів і дій, спрямованих на забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів на основі взаємоузгодження загальнодержавних та регіональних інтересів.

Основне коло проблем, на вирішення яких спрямоване управління соціально-економічним розвитком регіонів, включає:

- 1) взаємовідносини держави та регіонів між собою;
- 2) формування цільових орієнтирів регіональної політики та механізмів їх реалізації;
- 3) зіставлення регіональних інтересів з можливостями їх задоволення.

Вирішення частини цих проблем можна досягти на регіональному рівні, однак деякі вимагають державного втручання, відповідно до чого доцільно вирізняти державне регіональне управління, що проводиться державними органами влади, і внутрішнє управління регіонів, що здійснюється органами регіональної влади та місцевого самоврядування. Ці два види регіонального управління є взаємодоповнюючими (рис. 1).

Рис. 1. Структура регіонального управління

Суть державної регіонального управління полягає у частковому перерозподілі ресурсів між регіонами, в оптимізації територіальної структури економіки держави. Як складова частина національної стратегії розвитку державне регіональне управління спрямоване на поліпшення територіальних пропорцій у країні, стимулювання регіонального розвитку, зменшення регіональних асиметрій за рівнями розвитку, забезпечення справедливого розподілу суспільних благ та послуг населенню незалежно від території проживання, запобігання соціальним конфліктам і територіальним протиріччям.

Внутрішнє управління соціально-економічним розвитком регіонів визначається їхніми особливостями і спрямовується на підвищення конкурентоспроможності на основі використання внутрішніх ресурсів регіону, вдосконалення структури матеріального виробництва, розвитку соціальної інфраструктури, вирішення екологічних проблем та ін.

Цілі внутрішнього регіонального управління не завжди співпадають з цілями державного регіонального управління. Регіони можуть мати свої пріоритетні напрями розвитку, які іноді не збігаються з державними, при цьому вони в жодному разі не повинні загрожувати цілісності держави як одній із найважливіших конституційних норм. Тому другою важливою проблемою, яка вирішується засобами регіонального управління, є формування цільових орієнтирів регіонального розвитку та механізмів їх реалізації.

Управління екологічно-збалансованим розвитком передбачає оптимальне поєднання ринкових і державних методів регулювання. Методи державного регулювання умовно поділяють на адміністративні (заборони, дозволу, примусові) та економічні.

Сфера використання економічного регулювання в ході розвитку ринкової економіки розширюється за рахунок скорочення адміністративних методів втручання держави у процеси управління соціально-економічною системою.

Ефективне управління розвитком соціально-економічної системи має здійснюватися на принципах зворотного зв'язку, який передбачає постійну оцінку відповідності поточних станів системи в цілому й окремих підсистем визначеній цілі. Якщо є відхилення від такого рівноважного стану, то необхідно застосувати відповідні як прямі, так і непрямі регулятори для приведення системи у стан рівноваги.

Для соціально-економічних систем єдиним способом забезпечення зворотного зв'язку є моніторинг, тобто постійне стеження за розвитком системи, її реакцією на управлінські (оптимізаційні) впливи, а також за загальною ефективністю розвитку, спрямованого на досягнення поставлених цілей та визначених параметрів еталонної (цільової) системи.

Досягнення екологічно-збалансованого розвитку потребує підвищення наукової обґрунтованості програм економічного і соціального розвитку на всіх рівнях управління за рахунок широкого використання відповідних методів моделювання для визначення напрямів, параметрів і структурних змін у соціально-економічній системі.

Для забезпечення управління процесами еколого-збалансованого розвитку необхідно визначити еталонну модель соціально-економічної системи, кількісно оцінити критерії розвитку – припустимі (можливі) граничні значення параметрів, перевищення яких призводить до порушення рівноваги, розбалансованості системи. Як цільова основа для створення такої моделі виступає система цілей управління еколого-збалансованим соціально-економічним

розвитком. Чітко визначені цілі та їх успішна реалізація сприятимуть виходу країни на траєкторію збалансованого розвитку, забезпечать динамізм ринкових перетворень, стійке економічне зростання за рахунок переважно інтенсивних факторів, проведення активної та послідовної соціальної політики, стрімкий суспільний і науково-технічний прогрес.

Таким чином, еколого-збалансоване управління соціально-економічним розвитком може бути ефективним лише за умови чіткого визначення системи його цілей.

Зазначимо, що тільки раціональне поєднання ринкових механізмів і державних регуляторів дає можливість досягнути поставлених цілей еколого-збалансованого розвитку.

Базуючись на концепціях екологізації та соціалізації економіки, цільовими орієнтирами управління соціально-економічним розвитком регіонів мають стати цілі сталого розвитку, що визнано пріоритетом не лише в нашій країні, а й на міжнародній арені. Саме цільова орієнтованість на досягнення збалансованого розвитку дозволить поєднати спрямованість державного та внутрішнього регіонального управління. Це означає, що еколого-збалансований розвиток країни буде забезпечений лише при використанні регіонально-диференційованих механізмів реалізації загальнодержавних цілей з урахуванням специфічних суспільно-територіальних особливостей регіонів: природно-ресурсного та демографічного потенціалів, структури і спеціалізації виробництва, характеру екологічної ситуації, етнічних та культурних традицій, рівня життя населення тощо.

Основними складовими елементами структури управління еколого-збалансованим соціально-економічним розвитком регіонів є: економічна, соціальна та екологічна сфери.

Взаємозв'язок трьох блоків проявляється через прямі та зворотні зв'язки між усіма сферами. Так, орієнтація тільки на економічні показники розвитку виробництва призводить до катастрофічного погіршення довкілля та здоров'я населення, що супроводжується втратою працездатності, зниженням ефективності праці, а отже, зменшенням валового продукту. Витрати на природоохоронні заходи з метою поліпшення екологічного стану повинні позитивно вплинути на стан здоров'я населення, що, у свою чергу, збільшить ефективність трудових ресурсів.

Природні ресурси та природні умови є основою, матеріальним базисом виробництва і життєдіяльності населення. Для розв'язання проблеми охорони довкілля необхідні значні капіталовкладення, тому особливого значення набуває економічне обґрунтування природоохоронних заходів та аналізу їх ефективності з позицій ринкової економіки.

Отже, лише взаємозв'язок економічної, соціальної та екологічної сфер розвитку може забезпечити підвищення рівня добробуту теперішніх і наступних поколінь. Неврахування будь-якого з принципів екологізації чи соціалізації економіки при здійсненні еколого-збалансованого управління розвитком регіонів не дозволить забезпечити його результативність. Виділимо найбільш значимі цілі управління соціально-економічним розвитком відповідно до наведених складових (рис. 2).

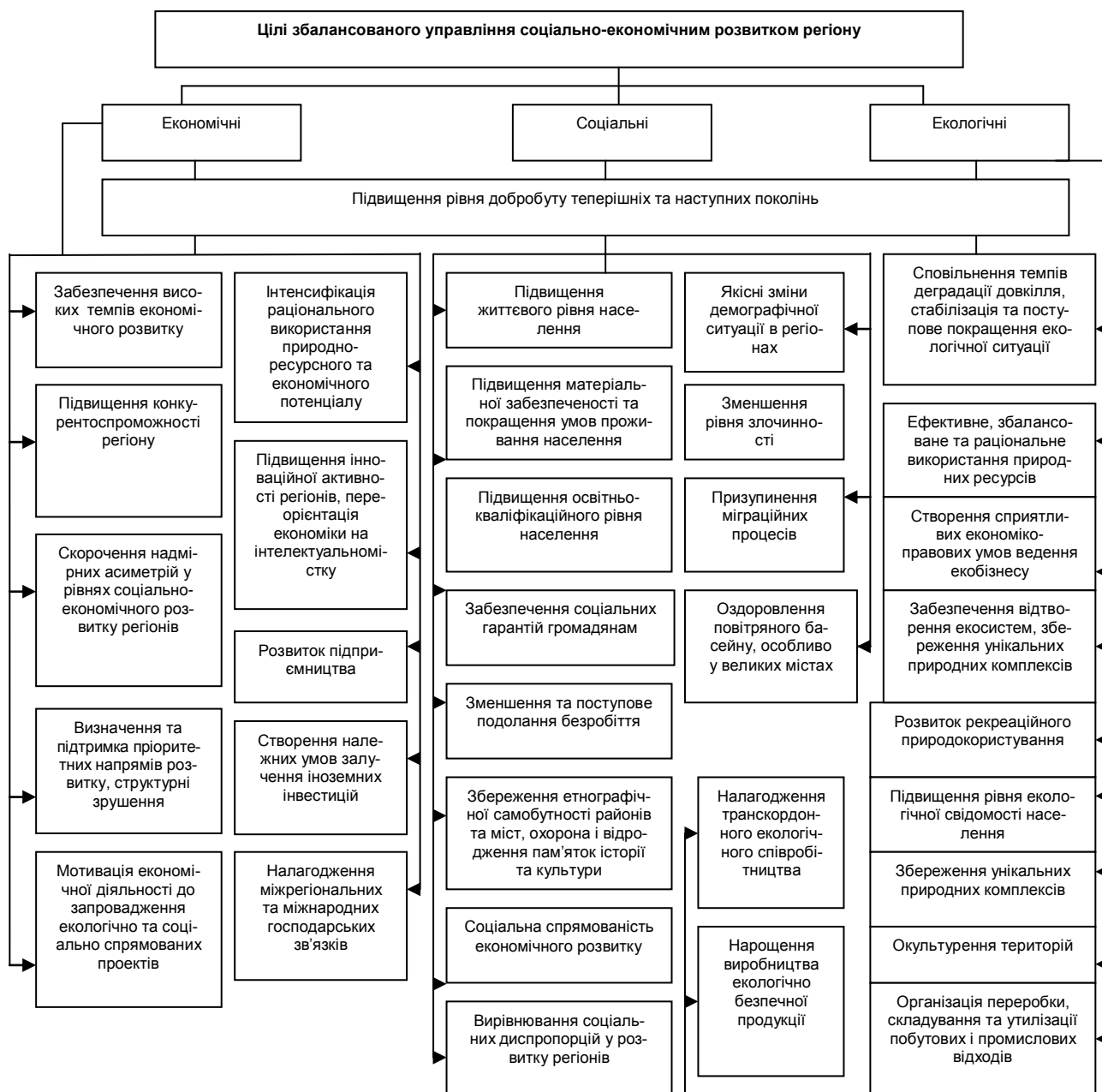

Рис. 2. Цілі збалансованого управління соціально-економічним розвитком регіону

Управління економічною сферою регіону своєю кінцевою метою має забезпечення високих темпів економічного розвитку для нарощення фінансової бази, достатньої для забезпечення реалізації соціальних та екологічних цілей на базі створення конкурентоспроможної економіки в кожному регіоні.

Управління соціальною сферою регіону має на меті створення надійного підґрунтя для підвищення рівня життя населення в усіх регіонах і державну підтримку малозабезпечених прошарків населення.

Сутність даної мети полягає у запровадженні єдиних соціальних стандартів та соціального захисту населення незалежно від економічних можливостей регіонів, створенні сприятливих умов для розвитку кожної особи.

Метою управління екологічною сферою збалансованого розвитку є збереження довкілля та забезпечення екологічно безпечних умов життєдіяльності населення.

Отже, одним із ключових завдань еколого-збалансованого управління соціально-економічним розвитком регіонів є збереження цільової рівноваги, що передбачає наявність цілісної, структурованої системи цілей. Слід відмітити, що відокремлення поодиноких цілей від їх цілісної системи не призводить до покращення комплексного стану соціально-економічної системи. У зв'язку з цим еколого-збалансоване управління соціально-економічним розвитком повинно забезпечувати досягнення всієї системи цілей.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що:

- запропоновано власне визначення поняття "регіональне управління", під яким розуміється вид діяльності по розробці, реалізації та регулюванні комплексу цілей, заходів та дій, спрямованих на забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів на основі взаємоузгодження загальнодержавних та регіональних інтересів;

- визначено систему цілей управління еколого-збалансованим соціально-економічним розвитком регіонів;
- дістала подальшого розвитку структура регіонального управління, яка, на відміну від існуючих, вирізняє державне регіональне управління, що проводиться державними органами влади, і внутрішнє управління регіонів, що здійснюється органами регіональної влади та місцевого самоврядування.

У результаті проведеного дослідження було досягнуто поставленої мети – вдосконалення теоретико-методичних засад еколого-збалансованого управління соціально-економічним розвитком регіонів. У ході дослідження вирішено такі основні завдання:

- проведено аналіз існуючих підходів до розуміння суті управління збалансованим розвитком регіонів;
- досліджено структуру регіонального управління;
- визначено систему цілей управління еколого-збалансованим соціально-економічним розвитком регіонів.

Отже, при формуванні засад еколого-орієнтованого соціально-економічного розвитку в Україні повинен бути врахований принцип рівноваги та гармонійного співіснування економіки, соціуму і природного середовища з визначенням місця інтелекту людини як основного інструменту їх забезпечення. Управління розвитком регіонів має забезпечити збалансованість соціальної, економічної та екологічної сфер. При цьому соціально-економічна система повинна мати еталонну систему – модель збалансованого розвитку, всі компоненти якої взаємоузгоджені, а система цілей не тільки визначена на загальнотеоретичному рівні, але й доведена до конкретних завдань та запланованих результатів, кількісних критеріїв їх оцінювання, без чого неможливе ефективне управління.

Література: 1. Акімова Т. А. О нечувствительности экономики к экологическому кризису / Т. А. Акімова // Энергия. – 2006. – № 4. – С. 48–52. 2. Герасимчук З. В. Регіональна політика сталого розвитку: методологія формування, механізми реалізації / З. В. Герасимчук. – Луцьк : Надстир'я, 2001. – 528 с. 3. Analysis of the Responses to the UK Government's Consultation Paper on Sustainable Development: Opportunities for Change. – May, 1999. – 89 p. 4. Концепція державної регіональної політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.logincee.org/remote_libraryitem/21216?lang=uk. 5. Вахович І. М. Теоретико-методологічні основи формування і реалізації регіональної політики фінансового забезпечення сталого розвитку : дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук / Луцький національний технічний університет. – Луцьк, 2008. – 552 с. 6. Герасимчук З. В. Теоретичні та прикладні засади прогнозування стійкого розвитку регіону : монографія / З. В. Герасимчук, І. С. Кондіус. – Луцьк : Надстир'я, 2010. – 412 с.

Рецензент
докт. екон. наук,
доцент Гавкалова Н. Л.

Стаття надійшла до редакції
21.03.2011 р.

УДК 338.27

Колмакова О. М.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОГНОЗУВАННЯ КРИЗОВИХ ЯВИЩ

Анотація. Теоретично описано механізм прогнозування та швидкого реагування на подію настання кризи, дія якого сприятиме підтримці стійкого функціонування підприємницьких структур у період кризи.

Анотация. Теоретически описан механизм прогнозирования и быстрого реагирования на событие наступления кризиса, действие которого позволит обеспечить стойкое функционирование предпринимательских структур в период кризиса.

Annotation. The mechanism of the forecast and quick reaction on event of the coming the crisis is theoretically described, whose action will allow to provide steadfast operating the business structures at period of the crisis.

Ключові слова: економічна безпека, криза, прогнозування.

Майже всі підприємства світу (і великі корпоративні об'єднання, і малий бізнес) виявилися неспроможними протистояти кризі 2008 – 2009 років. У світовій економічній практиці не знайшлося механізму, щоб зміг запобігти цьому явищу. Велика кількість підприємств збанкрутіла, а ті, що утримались, зупинили реалізацію інвестиційних проєктів, скоротили робітників, були вимушені скоротити розмір обігових коштів. Від подібних форс-мажорних випадків незастраховані ні підприємства, ні економіка країни. Нагальною стає потреба в розробці захисного механізму, який би дозволяв, з одного боку, попередити настання кризи, а з іншого – зменшити збитки та втрати від її настання.

Над вирішенням проблем управління підприємства в кризовому стані працюють такі вітчизняні та закордонні вчені, як: І. Бартон [1], Бєлих Л. П. [2], Квасніков В. П. [3], Кочеткова О. В. [3], Сушко З. М. [3], Ж. Женере [4], Кейнс Дж. М. [5], Коротков Е. М. [6], Ю. Розенталь, Рябова Т. Ф. [7] та ін.

Перед кожним підприємством стає питання – як на них відіб'ється економічна криза. Ще Кейнс Дж. М. говорив про те, що криза – це характерна риса економічного циклу, що виявляється в раптовій зміні тенденції збільшення на тенденцію зменшення.

Науковці І. Бартон [1] та Зуб А. Т. [8] вважають кризу непередбачуваною, малоймовірною подією, здатною загрожувати життєдіяльності організації, що характеризується невизначеними причинами і важко передбачуваними наслідками, що вимагає прийняття негайних рішень.

Салила С. Я. [9], Орехов С. А. [9], Медведєв С. Ю. [9] та Чернявський А. Д. [10] вважають, що криза дійсно негативне явище, але передбачуване. Тобто криза – це фаза розбалансованості діяльності суб'єкта, що халяює, і втрачених можливостей керівництва на фінансові відносини; переломний етап у функціонуванні будь-якої системи,